

(باسى 1 – بەتتە)

”كاسىپ سالالارن دامتۇدا كۇمىس- تانۇغا جەتەكتەنۇ كەرەك” – دەپ باس شۇجى باس يزەپ تۇرقانئەدرى، – ”بۇل تۇيىنئەن لىپ قاراعاندا، زاڭزۇ كىلىمى كاسىپ سالاسنىدا كەدەيلەردى سۇبەمەل- دەپ بايۇغا باستاۋ، اۋىل – قىستاقنىڭ گۇل- دەنۇنن ىلگەرلەتتۇ رولى عانا مەس، ۇلتتار ئىتىپاقىن جەبەۋ رولى دا بار” .

”ۋەندىرىس سەحنان فۇنكتىسالىق سە- ئاقتان وتكىزۇ ۇيىنە، ونان جويالاۋ تاراۋىنا دەيىن باس شۇجى جاعالاي كورس شىقتى. ”مىڭ ھىتىگەنئەن ”بىر كورگەن ارتىق” . سەرەكتەستىكتەن اتتائازدا قاۋمالاي كەلىپ جەتكەن كاسپورىن قىز- مەتلىشلەرنىڭ الدىندا باس شۇجى شي جىينىڭ ”ۋوزنىڭ مىناداي اسسەرن باياندادى: ”زاڭزۇ كىلمەي ”بىزنىڭ زاڭزۇ ۇلتىنىڭ ەرەكشەلىكى وتە ايىقن كاسىپ سالاسى سا- ئالادى، سىزدەردىڭ كاسپورىندارىڭىز بۇل سالادا ماركا قالپىتاستىرىپ ،ءاسنۇرلى تەخىولوگيا مەن وسى زامانىعى تەخىولوگياىنى وتە تاماشا بىرلەستىرىپ، دارا، كوپ ءتۇر- لى بازار سۇرانسىنا باپ كەلىپتى” .

باس شۇجى ئىشكەرىلەگەن تۇردە بىلاي دەپ باسا دارپىتەدى: جوعارى ساپا- لى دامۇدى ىلگەرلەتۇدە ەرەكشەلىكى وتە ايىقن كاسىپ سالالارن، ومىرشەڭدىكى وتە كۇش كاسپورىنداردى يگەرۇگە شەبەر بولپ، ەرەكشە كاسىپ سالاسى ارقىلى سا- پالى كاسپورىن جەتىلدىرىپ، كاسپورىننىڭ دامۇى ارقىلى كاسىپ سالاسنىڭ دەڭگەيىن جوعارلاتتۇدى جەبەۋ كەرەك. چىڭجايدىڭ جەرگىلكىتى ”ئىس جۇزىندىك جامعاىعا ۇي- لەسەتىن وسىنداي ەرەكشەلىككە يە اناعۇر- لم كوپ كاسىپ سالالارن دامىتىپ، جاڭا- لىق انىۇعا سۇپەنىپ اناعۇرلىم ويداعىداي دامۇىن قۇمت كەنمەن.

”حالىقتىڭ تۇرمىسىنىڭ تىپتى دە باقتىى بولۇى ۇشۇن كۇش ۇستىنە كۇش قوسۇنمىز كەرەك”

”مەن جەرگىلكىتى وربىندارعا قىزمەت تەكسەرۇگە بارغانىىدا، ۇنەمى اۋىل – قىس- ئاقتارعا، قالالارداعى الەۋمەتتىك اۋماقتارعا بارىپ، خالىق بۇقاراسىنىڭ تۇرمىسىنىڭ قانداي ەكەنىن، اۋستىرۇعا، جالپالاستىرۇ- عا بولاتىن قانداي جاقسى تاجىرىيەلەردىڭ بار ەكەنىن، بۇقارانى مازالاعان، ۇايمەدات- قان، ءبىزنىڭ شەشۇمىزدى كۇتىپ تۇرعان قانداي ىستەردىڭ بار ەكەنىن كورەمىن” . 6 – ايدىڭ 7 – كۇنى تۇستەن كەيىن باس شۇجى شي جىينىڭ شىنىڭ قالاسى ۇنخۇي كوشەسى ىمالى باسقارماسى ۇننىڭشىياڭ الەۋمەتتىك اۋماعىنا كەلدى. بۇل ادام سانى كوپ ۇلكەن الەۋمەت- تىك اۋماق، 13 تۇرعىنار شاعىن اۋماعى، 22 مىڭنان استام تۇرعىنى بار؛ بۇل سونداي – اق كوپ ۇلت شوعرلى قونىس- تانغان الەۋمەتتىك اۋماق، وندا زاڭزۇ، جۇيزۇ، موڭغۇل، سالار سياقتى از ۇلتتار- دان 1000ئان استام تۇرعىن بار.

الەۋمەتتىك اۋماق پارتكومنىڭ شۇجى ليۇ سۇپچىڭ باس شۇجىگە مالىمەت بەرىپ بىلاي دەدى: بىرنەشە جىلدىان بەرى الەۋمەتتىك اۋماق ”ئاتۇلىق” دەگەن ىسوزدى مىقتاپ ۇستاپ، ”بەستى توغىسە- تىرۇ، بەستى ورناتۇ . ئاتۇ شاقىراق” ماز- كاسى قۇرىلىسنى نەگىزگى جەلى ەتىپ، قا- راستى اۋماقتىڭ شىنىدەگى ولكە، قالا، رايون، ىمالى، الەۋمەتتىك اۋماق 5 دارەجە- لى پارىتيا ۇيىمىن بايلانىستىرىپ، سىتەردى بىرگە اقىلداساتىن، قىيىلئاردى بىرگە وتكى- زەتىن، قىزمەت وتەۋدى بىرگە ىستەيىتىن، پارىتيا مۇشەلەرىن بىرگە تازىيەلەيتىن، شەپتى بىرگە پايدالاناتىن بىرلەسىپ قىيىل- داۋدىڭ اۋقىمىدى پارىتيا قۇرىلىسى جۇلگە- سىن قالپىتاستىردى.

الەۋمەتتىك اۋماقتىڭ كەشەندى قىزمەت وتەۇ ورتالىغىنا كىرگەندە شانتىققا تولى قۇانىشىنى كورنىسى كوز الدىعا كەلدى: حاتكەرلىك – سۇرەت ۇيىى، ىبى بولمەسى، كىتاپ وقۇ ۇيىى، ساۋىقتىرۇ ۇيىى سياقتى نە كەرەكنىڭ بارلىعى تولىق جابدىقتالىپ، ەن اۋەنى مامىرلاپ، سىا ىم- سى اغىقپ تۇر .

حالىققا قولايلى قىزمەت وتەۇ تەرەزە- سىنىڭ الدىندا باس شۇجى 65 جاستاعى زاڭزۇ شەشەي دوجىبەجۇمەنن كەزدەستى. ول باس شۇجىگە الەۋمەتتىك اۋماقتا ”قارتاردى اىيالاۋ باقتى امحاناسى” بار ەكەندىگىن، بۇگىن تاماق كارتچكاسىن جا- ساتۇعا ارنايى كەلگەنىن ايتتى.

بولادى؟” – دەپ سۇرادى باس شۇجى.

”قازىر ، باستىسى، نوپوسى وسى الوۇ- مەتتىك اۋماقتاعى 60 جاستان اسقان قارتتار- دى كوزدەپ وتىرمىز” ، دەدى قىزمەتكەر

جاۋاپ بەرىپ.

باس شۇجى شي جىينىڭ الەۋمەتتىك اۋماقتىڭ كەشەندى قىزمەت وتەۇ ورتالىغە- نىڭ 2 – قاباتىنداعى ”قارتتاردى اىيالاۋ باقت امحاناسىنا” ارنايى كەلدى.
”اس – سۇ اقسى قىمبات پىا؟” ، دەپ سۇرادى باس شۇجى.
”تۇرلىشە ويبەكتىلەرگە تۇرلىشە تىپە- دىلىك بار، ىمىر ەتتى، 2 ەتىسىز قۇرمىاش- تىڭ بازار باعاسى 18 بۇان، 60 جاستان اسقان قارتتار باقتى باعاسى بويىنشا 6 يۋاندىق باعادان يىگىلىكتەنە السا، 80 جاستان اسقاندار جاسامسى قارتتارغا ارنا- ەان 3 يۋاندىق باعادان يىگىلىكتەندى، بۇلاردىڭ شىنىدە ەڭ تومەنگى تۇرمىسى قامتاماسىز ەتىلەتىندەر، ەرەكشە قىنىشلىعى بارلار سىياقتى 4 تۇردەگى قارتتاردان تەك ىمىر بۇان غانا ئىنادى” ، دەدى ليۇ سۇپچىڭ ىمىر بىردەن تىزىلەپ.

”ەڭجەيى – تەڭجەيلى بولپىسزەر، قىز- مەتتى وسىنداي تىپانائقتى سىتەسۇ كەرەك” ، دەپ القادى باس شۇجى.
”بىزنىڭ بۇل جەىر قولايلى ەرى ئازا، ورتالىق اس ۇيدەن ىمىر تۇتاس جەت- كىزىلدەى، تاماق پەن قۇيرماشنىڭ ەرتۇ- رىنەن نەكسەرۇگە ۇلكى قالدىرىلىپ، ازىق – تۇلك حاۋپىسىزدىكى قامتاماسىز ەتىلدەى” – دەدى ليۇ سۇپچىڭ ماقتانىشىپەن، – ”قازىر كۇنىنە 40 نەشە قارت وسىندا تاماقتانادى، ولاردىڭ اراسىندا جالىغىزلىك ىبىرتالاي قارت بار. ىمىر قارت اسەرلەنىپ، سوتسىيالىزم جاقسى، مەنىڭ غۇمىرىم ەال وسىعان تۇرا كەلدى دەدى” .

”سوتسىيالىستىك باقتىى تۇرمىس وسىن- دىاي بولۇعا ىيىسى” ، دەدى باس شۇجى شي جىينىڭ نىتئالاندىرىپ، ”سىزدەر وتە جاقسى سىتىگەن ەكەنسىزدەر . قارتتاردى قۇرمەتتەشۇ، بىلىمىدەلەردى قادىرلەۇ ىبىز- دىڭ تاماشا ىداستۇرمىز” .

الەۋمەتتىك اۋماقتىڭ كەشەندى قىزمەت وتەۇ ورتالىغىنىڭ 1 قاباتىنداعى كىتاپ وقۇ ۇيىنىدە ەندى عانا مەكتەپتەن قايتقان بالالار ”ساعات ئوتوت جارىمىداي باسقاقانادا” ئاپسىرمالارن جازىپ، قول- نەر بۇيىمىدارن جاساپ وتىر ەكەن. دۇان – ۇ مەرەكەسى تاياپ قالغاندىقتان، ۇستەل ۇستىنە ىتۇرلى – ىتۇستى قاعازدان جاسالغان ايداعار قايمىق جانە جۇپار دورىبا ىتىزلىپتى، باس شۇجى بۇلاردى كورپى بالالاردىڭ قولونەرى وتە جاقسى ەكەن دەپ القادى.

”بالالار مەكتەپتەن قايتقان سوڭ ولاردىڭ الدىنان شىعاتىن ادام بولۇ كەرەك قوي” .

باس شۇجى شي جىينىڭ بىلاي دەپ اتاپ كورسەتتى: ”ەڭ اۋەلى، بۇل ىستى مەكتەپ سىستۇى كەرەك، مەكتەپنىڭ وقۇ- جۇيزۇ، موڭغۇل، سالار سياقتى از ۇلتتار- دان 1000ئان استام تۇرعىن بار. دەدى قوعامعا يتەرۇنە بولمايدى. وقۇش- لاردىڭ نەگىزگى ۇيرەنۇن مەكتەپتەگى وقۇتۇشلار قالاۋعا ىيىسى. مەكتەپتە بۇل جۇمىستاردى ىستەمەي، كەرىسىنشە سىرتقا بارىپ مەكتەپتەن تىسى كۇرسىپەن شۇغىل- دانۇعا بولمايدى، وندايدا بۇل ماڭىزدىسى مەىن ماڭىزسىزدى شانتىستىرعاندىق بولادى. قازىر وقۇ – اعارتۇ نارازى بۇل قۇبىلىستى تۇزەتىپ جاتىر” .

باس شۇجى ئىشكەرىلەگەن تۇردە بىلاي دەپ اتاپ كورسەتتى: ”ارىنە، بالالاردىڭ اۋاقتى، قاجىر – قايراتى بولسا، الەۋمەتتىك اۋماققا كەلۇنە بولسادى، ولاردىڭ ۇز اۋەستەرىنە ۇيلەسەتىن سىتەر- مەن شۇغىلەنۇننا جەتەكشىلىك ەتۇگە دە بولادى، بۇل ىتاسىل دە وتە جاقسى” .

ەن اۋەنى قالىقتاپ ەستىلىپ تۇر، باس شۇجى شي جىينىڭ ىمى بولمەسەنە دە كەلدى.
”كىچىۋان حور ەناسىمىلى” بۇل جەردە 1 – شىلدەگە” ارىنالغان قىزىل اد- دەرگە جاتىتەىپ جاتىر ەكەن. 61 جاستاعى جوماسايرىن 1 – قاتازدا تۇرىپ، شىعادانغان اسمە اۋنەمەن زاڭزۇ تىلىندە حور باستاۋ- شى بولپ ايتىپ تۇر: ”بەيجىڭنەن التىن شۇغىلا تاراعان...”

باس شۇجى ۇزى باستاپ شاپالاق سوقتى: »بەيجىڭنەن التىن شۇغىلا تارا- عان» دەگەن بۇل اندە خالىق بۇقاراسە- نىڭ، اسىرەسە، زاڭزۇ باۋىرلاستاردىڭ پارىتياعا، وناىعا، سوتسىيالىزمگە دەگەن سىنىق سۇيىسەنشىلىكى جىرىلانغان، بۇل ەندى 1 – شىلدە‘ كەزىندە ايتۇ ەرەكشە ماڭىز الادى” .

ەن اۋىنىشەن بۇقارانىڭ اق دەدىل سۇيىسەنشىلىكى بەينەلەنىپ، خالىقتىڭ با- قىتى تۇرمىسى اغماربولدى.

الەۋمەتتىك اۋماقتان اتتائانر كەزدە تۇرىغىندار باس شۇجىدىڭ جانىنا قاۋمالاي كەلىپ، قوشتاسۇعا قىپاي تۇردى.

باس شۇجى شي جىينىڭ كوپىشلىككە بىلاي دەدى: ”الەۋمەتتىك اۋماقتى ويداعە- دىاي باسقارۇدا، ىسوز جوق، اسى كۇشتى پارىتيا ۇيىمىنىڭ باششىلىغىنداعى نەگىزگى ساتى ۇيىمى بولۇ كەرەك، الەۋمەتتىك اۋ- ماقتىڭ ەرقاچتاعى قىزمەت وتەۋلەرىن جان – جاقىتى، ويداعىداي سىتەپ، بۇقارا- نىڭ ۇزىن باسقارۇ سىپاتىنداعى سىتەرىن ويداعىداي ۇيىمداستىرۇ كەرەك” .

”تىنىش ۇمىسر بولغاندا عانا شات – شادىبان تىرىشلىك كەشۇگە بولادى، باقتە- تى كۇندەر ەالى الدا” . بۇقارانىڭ اراسىندا- ى بالالارعا قاراپ، باس شۇجى جۇزىنە كۇلكى ۇيرىلە بىلاي دەدى: ”مىنا بالاقايد- لار، ەسەيگەن كەزدە ىبىزنىڭ مەملەكتە- ىزىنىڭ جاعىداي بۇدان دا جاقسى بولادى، خالىقىمىزدىڭ تۇرمىسى تاغى ىمىر دەڭگەيگە كوتەرىلەدى. قازىردەن باستاپ خالىقتىڭ تۇرمىسىنىڭ ىتپىتى دە باقتىى بولۇى ۇشۇن كۇش ۇستىنە كۇش قوسۇمىز كەرەك!” .

”چىڭجايدىڭ ەكولوگىيالىق ورتاسىن جاقسى قورعاۋ ەملەكەتنىڭ زور ىسى”

”چىڭجايدىڭ ەڭ ۇلكەن قۇندىلىعى ەكولوگىيادا، ەڭ ۇلكەن جاۋاپكەرىشلىكى ەكولوگىيادا، ەڭ ۇلكەن كومەسكى كۇشى دە ەكولوگىيادا” . 2016 – جىلى باس شۇجى شي جىينىڭ چىڭجايدا قىزمەت تەكسەرگەن- دە بەرىگەن وسى ماڭىزدى نۇسقاۋى كۇنى بۇگىنگە دەيىن ەسىندە انىق ساقاۋدا.

”مەن بۇرىن ۇش وزەن قاينارىنا، چىليانشان تاۋىنا بارىپ كورگەنمىن، بۇل جولى چىڭخاي كولىن كورۇگە ارنايى كەلدىم” .

چىڭخاي كولى جۇڭگوداعى ەڭ ۇلكەن ئىشى قۇرلىقتىن اششى كول، جالبى اۋدانى 700 نەشە مىڭ شارشى كىلومەتر كە- لەتىن چىڭخاي ولكەسى كولىدىڭ تىمەن اتالغان. شىينىڭەن اتتانىپ، پويەزعا وتىرىپ، اۋتوموبىلگە اۋسىپ، 6 – ايدىڭ 8 – كۇنى تۇستەن كەيىن باس شۇجى شي جىينىڭ تەڭىز دەڭگەيىنەن 3200 مەتردەن استام يىىك چىڭخاي كولىنىڭ شىانۇيۇان يىنىنە كەلىپ، وسى جەردىڭ ەكولوگىيالىق ورتا- سىنىڭ قورعاۋ جاعىدايىن ناقتى تەكسەردى. شىيانۇيۇان چىڭخاي كولىنىڭ باتىسى سولئۇستىك جامىعان ورنالاسقان، چىڭخاي كولى مەملەكەت دارەجەلى جاراتلىستىق قورمىسىنىڭ تاجىرىيە اۋماعىنا جاتادى. جاز كۇنىندەگى كۇن ساۋلەسى كەڭ كوسىلگەن كول ايدىنىنا تۇگىلىپ، سۇ بەتىندە تولقىن- دار سامىم ويناپ، كول بەتىنىڭ شەت – شەگىنە كوز جەتپەيدى.

جەرگىلكىتى وربىنداعىى جاۋاپتىى جولداس باس شۇجىگە سوڭغى 15 جىلدىان بەرى چىڭخاي كولىنىڭ سۇ دەڭگەيىى 3 مەتردەن استام كوتەرىلىپ، كول ايدىنىى 300 شارشى كىلومەتردەن ارتتىق كەڭەيگەن- دىگىن ايتتى.

”قازىر سۇنىڭ نەرەڭدىگى قانشا؟” ، دەپ سۇرادى باس شۇجى.
”ورتاشا نەرەڭدىگى 18 مەتر، ەڭ تەرەڭ جەرى 28 مەتر” .

چىڭخاي كولىنىڭ سۇ دەڭگەيىنىڭ ۇزدىكىسىز كوتەرىلۇى اينالاسىنداعى كىلپاتىنىڭ دىمقىلدانۇننا، جىلىنۇننا ىتپەيدى بولپ، بەلگىلى دەڭگەيدە سول جەردەگى جابايى جاۋانئانار مەن وسىمدىكتەردىڭ جانە قۇستاردىڭ مەكەندەيىتىن ورتاسىن جانە كول اينالاسىنداعى جالبىى ۇمىرئىردىڭ ەكولوگىيالىق ورتاسىن جاقسارتتى. شىيانۇيۇاننان توڭرەككە كوز تاستا- عاندا، سۇ جۇيەسى، قايراك، سۇدا وسەتىن وسىمدىكتەر سىياقتى ەكولوگىيالىق كورنىسى تۇرلەرى مولىنان ۇشراسىپ، ىمولدىر تولقىن شىمرلاپ، قۇستار توپتالا ۇشىپ، تىپتىك سازدىقتىڭ بەينەسى كوز الدىعا كەلدى.

”بۇل جەردىڭ سۇ ساپاسى قانداي؟”، ”قۇس تۇرلەرىنەن قانشاسى بار؟”، ”بالىق اۋلۇعا تىپم سالۇدى قالاي جۇرگىزىپ جا- تىرسىزدار؟” ، چىڭخاي كولىنىڭ ەكولوگىيا- لىق ورتاسىنىڭ قازىرگى احوالى مەن قورعاۋ قىزمەتى جونىندە باس شۇجى ەڭجەيى – تەڭجەيلى سۇراپ ۇستى.

3 ايدىڭ الدىندا مەملەكەتتىك ەكى ماجىلىستە چىڭخاي ۇاكىلدەر ۇيرەمەسىنىڭ ئالقىسىندا بالا كۇنىنەن چىليانشان تاۋىنىڭ

تەڭىندەگى حاييەي وبلىسى مىنىۋان اۋدا- نىندا وسكەن ۇاكىل كۇڭ چىڭجۇي باس شۇجىگە سوڭغى جىىلداردان ىەرى چىليانشان تاۋىنىڭ وڭتۇستىك بوكتەرىندە- گى ەكولوگىيالىق ورتانىڭ وزگەرىسىن تانىستىردى.

بۇل جولى چىڭخاي كولىنىڭ جاعا- سىندا تۇرىپ، اسقار چىليانشان تاۋىنا السى- تان كوز تاستانغان باس شۇجى شي جىينىڭ چىڭخاي ولكەسىنىڭ چىليانشان تاۋىنىڭ جاراتلىستىق ەكولوگىيىسىنىڭ جاعىدايى تۇرالى مالىمەتن تىڭداپ، چىليانشان تاۋىن- دىماعى مۇزدىقتاردىڭ چىڭخاي كولىنىڭ سۇ قاينارىمەن بايلاىسىنى سىندى جاعىدايدى ەرەكشە نازار اۋدارىپ ۇغىستى.

اعاش شارباق جولدى بويلاپ، باس شۇجى شي جىينىڭ جايۇ جۇرپ اينالادا- ى قورشاعان ورتانى تەكسەرىپ كوردى: السىتان تاۋ مۇنازىتىپ، ىمولدىر سۇندىڭ شەتى كورىنەيدى، ورنىستە قوي، سىيىر تاپىن – تابىنمەن جايلىپ جۇر، اسپاندا قۇستار ساماعپ جۇر...

”بۇل كورنىستى كورگەنمەدە ەسىمە ۇاك لوپنىڭ چىڭجايدا جازعان خالىق ەانى «سوناۋ الس اۋلىدا» ەانى ەسىمە كە- لەدى، وسى جەردىڭ جاۋھار ەنارن قايل- دىماغاندىقتان دا ول ادامزاتنىڭ كوركەمونەر قامباسنا وسىنشاما كوركەم تۇنىدى قوستى” . باس شۇجىدىڭ كوڭلىنىدە، جاسىل تاۋ — كوركەمدەڭ، كوك اسپان — باقت.

باس شۇجى شي جىينىڭ: ەكولوگىيا — بايلىق جانە قازىنا، ىبىزنىڭ اسىل قويمىا- مىز، – دەپ باسا دارپىتەدى. توڭرەككە كوز جىبەرگەن ول جەەرگىلكىتى پارىتيا، ۇكەمتەنتىگى جاۋاپتىى جولداسارعا بىلاي دەپ قايتا – قايتا تاپسىردى: چىڭجايدىڭ ەكولوگىيالىق ورەكئەپت جاعىنداعى سىترا- تەڭياللىق ورنى ەرەكشە ماڭىزدى، سالمايى وتە اۋىر . چىڭجايدىڭ ەكولوگىيالىق ورەكئە- پەت قۇرىلىسىن جاقسى جۇرگىزىپ، ەكو- لوگىيالىق بايلىغىن جاقسى قورعاۋ كەرەك.

6 – ايدىڭ 9 – كۇنى تۇستەن بۇرىن چىڭخاي ولكەلىك پارىتكوم مەن ولكەلىك ۇكەپتەنىڭ قىزمەت مالىمەتىن تىڭداغاندا، باس شۇجى شي جىينىڭ پارىتيا ورتالىق كومپتەنتىنىڭ چىڭجايدىڭ ەكولوگىيالىق ور- تاسىن قورعاۋعا بەل بۇۋداعى سىتراتەگىيالىق تولعاعىن تىلگە الدى.

ول بىلاي دەپ اتاپ كورسەتتى: جاڭا دامۇ كەزەڭىمە وتۇدە، جاڭا دامۇ ۇس- تانىمىن دايەكتىلەندىرۇدە، جاڭا دامۇ ارنا- سىن قالپىتاستىرۇدا چىڭجايدىڭ ەكولوگىيا- لىق حاۋپىسىزدىكتەگى ورنىى، مەملەكەت تەرىتورىياسى حاۋپىسىزدىگىندەگى ورنىى، بايلىق، ەنەرىگيا حاۋپىسىزدىگىندەگى ورنىى اناعۇرلىم ماڭىزدى بولا ىتۇستى. ”چىڭجايدىڭ ەكولوگىيالىق ورتاسىن جاقسى قورعاۋ – مەملەكتەنىڭ زور ىسى” . باس شۇجى شي جىينىڭ بىلاي دەپ باسا دارپىتەدى: چىڭخاي — مەملەكەتنىڭ ەكو- لوگىيالىق حاۋپىسىزدىگىن قورعاۋداعى سىترا- تەڭياللىق ماڭىزدى جەر، ەكولوگىيالىق حا- ۋپىسىزدىكتى قورعاۋدىڭ، ۇش وزەن قايد- نازىن قورعاۋدىڭ، ”جۇڭخۇا سۇ مۇناراسىن” قورعاۋدىڭ كەلىلى بورىشىن ويداعىداي ارقالاۋ كەرەك.

باس شۇجى شي جىينىڭ بىلاي دەپ باسا دارپىتەدى: چىڭجايدا چىڭخايغا ىنان ەرەكشەلىك بار، ىسوز جوق، ۇزىنىڭ ىسى جۇزىندىك جاعىدايىنا نەگىزەلەپ بۇكىل مەملەكەتنىڭ كەلىلى جاعىدايىندا ۇز ورنىن ەال تابۇ كەرەك. چىڭخايداعى %90ئەنن استام مەملەكەت جەرى اشۇ شەك- تەلەنتىن وڭىرگە نەمەسە اشۇعا تىپم سالىن- ەان وىرگىرگە جاتادى، ىسوز جوق، تۇنىق سۇ، جاسىل تاۋ — باعالى بايلىق ۇستانە- مىن بەرىك ورناتىپ، ەكولوگىيالىق ورتانى قورعاۋدى جوعارى ساپالى دامۇدىڭ نەگىز- گى العى شارتىى جانە بۇلجىماس تەجەبمى ەتۇ كەرەك.

چىڭخاي ولكەسىندەگى نەگىزگى جا- ۋاپتى جولداس قىزمەتتىن مالىمەت بەرىگەن- دە، چىڭجايدىڭ تاۋدى، سۇدى، ورمان- دى، ەگىنچىلدىى، كولىدى، جايلىمەيدى، قۇمدى ىشولدى، مۇزدىقتى جۇيەلى جونگە سالۇدى ىمىر تۇتاس جوسيارلاپ ىلگەرىلە- تىپ جاتقاندىغىن ايتتى.

باس شۇجى شي جىينىڭ مۇنى تۇرارا- تاندىراتىشنى ىمىلدىردى: ”مەن سىزدەردىڭ ’مۇزدىق’ ىسوزىن قوسىپ، چىڭخاي ەكو- لوگىيىسىنىڭ ەرەكشەلىگىن ايكىلەگەندىكتە- رىڭىزگە نازار اۋداردىم. بۇل ’مۇزدىق’ ىسوزى بارلىق جەردە قوسىلا بەرمەيدى” .

ەكولوگىيالىق ورتانى قورعاۋعا، ەكو- لوگىيالىق ورتانى بۇلدىرگەن كەيىىر وقىپعا- لارعا باس شۇجى شي جىينىڭ باستان – اياق قاداعالاي نازار اۋدارىپ كەلەدى.

2014 – جىلى 8 – ايدا، 9 – ايدا باس شۇجى شي جىينىڭ چىڭخاي چىليانشان جا- راتلىستىق قورغىنىنداعى جانە مۇلى كەن را- يونىنداعى بۇلدىرۇ سىپاتىتى كەن اشۇعا مەڭزەس بەكىشۇ جازدى.

وسى رەت چىڭخاي ولكەلىك پارىتكوم مەن ولكەلىك ۇكەمتەنىڭ قىزمەت مالىمەتىن تىڭداغان كەزدە باس شۇجى شي جىينىڭ بىلاي دەپ قايتالاي باسا دارپىتەدى: مۇلى ماسەلەسىندە رەتتەسۇ – تۇزەتۇدى مىقتاپ يگەرىپ، شالا قالدىرماۋ، وكىنىش قالدىر- ماۋ كەرەك. بۇدان بىلاي وسى تەكتەسە ماسەلەلەر بايقالسا بولعانى، دەرەۋ تەكسە- رىپ ىمىر جاقىتى ەتۇ كىرەك، مۇنداى ارەكەتتەردىڭ ەندىگارى قايتالانۇننا جول بەرمەۋ كەرەك.

”باقتىى مەملەكەت، وسىزاماندىانغان مەملەكەت، ىسوز جوق، قۇربلادى”

تامچىا اۋدانى شالبۇجى قالاشىعى گو- لوزاڭگۇچىغا قىستاعى زاڭزۇ مال شارۋاشلى- ەى قىستاعى. ۇكەپتەنىڭ كومەگىندە مالىشلار شالعايداعى جايلاۋمان وسى ارعاا كوشپ ورنالاستى.

6 – ايدىڭ 8 – كۇنى تۇستەن كەيىن

باس شۇجى شي جىينىڭ تەڭىز دەڭگەيىنەن ورتاشا يىپىكتىڭ 3300 مەتر كەلەتىن وسى قىستاققا كەلدى.

كوك اسپان، اقشبا بۇلت استىنىدا، قىزىل كەرىپىشتى، سارى قايسىرعالى ۇيلەر، اۋىلالار رەتتى ورنالاسقان، وقتاي تارتىلعان رەتتى دە تازا قىستاق جولدارىنىڭ ەكى جا- عىنا كۇن ەنەرىگيالى كوشە شامدارى ورنال- تىلعان.

”باس شۇجىدى قارىسى الامىز!“ . 50 جاستاعى قىستاق تۇرعىنى سوناسايرىاڭ ىمىر ۇيدەگى ۇش ۇرپاقتى باسناپ سىرىك الدىندا تۇرىپ، باس شۇجىگە ايپاتق حادا تارتۇ ەتتى.

سوناسايرىاڭنىڭ جورگەكتەگىى 5 ايلىق بولغان كىشكەنتاي جىيەنىن كورگەن باس شۇجى ايرىقشا مەبىرلەنىپ: ”بوپەكە- تىڭ سۇپكىمدىسىن قارا، اقدىلى بولگاتىندە- ەي كورنىپ تۇر” ، – دەدى.

اۋلاما كىرگەندە قارىسى الدىنداعى اينەك ۇيىدىك اينەكتىنەن وتكەن كۇن نۇ- رىنىڭ جىلۋى ايرىقشا بىلىنەدى.

”قۇمىر سۇنان پايداالانىپ وتىرسىز- دار ما؟ لاس سۇدى قالاي ىمىر جاقىتى ەتەسىزدەر؟” . باس شۇجى ىماز – باياعدە سىنداي اۋىل – قىستاقنىڭ دارەتجانىنا جاڭالاۋ قىزمەتىنە ەرەكشە كوڭىل بولدى. ”قازىر قىستاقتاىعمالار تۇگىل قۇبىر سۇنان پايدالاناتىن بولدى، لاس سۇ ىمىر قىستاققارنىڭىز داىى وزگەرىستەردىڭ تۇتاس جەر استى قۇبىرىمەن شوغرلى ىمىر جاقىتى ەتىلدەى” ، – دەپ جاۋاپ بەردى قىستاق كادرى.

جاتىن بولمەگە، قوناق بولمەگە كرىپ، ۇي ىشىندە اسپا شام ورناتىلىپ، قايسىرا قاعاز چاپسىرلىغانىن، كىيىم شىكاپ، تەلەۋىزىتور سىياقتى ۇي جىهازدارىنىڭ، ۇي ەلەكتر جابدبىقتارىنىڭ تولىق ەكەندە- گىن كورگەن باس شۇجى كۇلىمىسرىي سويلەپ: ”ۇيىدىڭ ىشنىن ادەمى بەزەندە- رىپسىزدەر” ، – دەدى.

قوناق بولمەدە قورالاي وتىرىپ،